

pod vplivom sodobne poezije v cikličnost. Krhkost zunanje forme je, v najbolj preprostem smislu, primerna za izražanje njene čustvene snovi. Težje pa je v njeni poeziji določiti tisto, kar naj bi ustvarjalo trdnost in težnostno središče. Avtorica rada poudarja besedo preprosto. In res lahko v Krogu najdemo preprosto predmetnost, drobne pojave in pojme iz uokvirjenega prostora. Vprašanje je le, kako da z njimi ne doseže take prepričljivosti, take odmevnosti, kot bi jo morala. Najbrž gre za bistveni razloček med preprostim in prvinskim. In če kaj pogrešamo v njeni poeziji, je v prvi vrsti prav elementarnost, ki pa enako kot izrazno zadene tudi njeno doživljajsko stran.

France Pibernik

FILIBERT BENEDETIČ, RAZPOKE. Pesnik Filibert Benedetič pripada tržaškemu književniškemu krogu. Z zbirko *Razpoke** se v splošnem smislu pridružuje pisateljema Pahorju in Rebuli ter dramatikumu Tavčarju. Tako je zdaj naš zamejski prostor dobil svojega pesniškega oblikovavca. Natis njegove knjige pa je enako spodbuden tudi za nas, saj nas prepričuje, da v tržaškem okolju še vedno rastejo sile, ki nam s svojo ustvarjalno prisotnostjo ohranjajo duhovno dediščino davnih rodov. Če pa je v tej ugotovitvi zajeta že tudi pesnikova obveza, potem mirno lahko zapišem, da Benedetič v svoji pesniški izpovedi z očitno zavzetostjo posega v temelje vprašanj našega današnjega zamejskega človeka, posameznika in celote.

Benedetičeve pesmi so v prvi vrsti izraz svojega časa in prostora. Pesnik se zaveda vseh bremen, ki mu jih nalagata nizek družbeni rod in narodnostna pripadnost, zakaj oba sta bila odločilna v njegovem razvoju, odločilna pri oblikovanju življenjskega nazora. Kdor bo temu dodal še dejanske okoliščine, bo lahko razumel, zakaj je osnovni glas Benedetičeve pesmi pogosto temen, rezek, razklan. Raste namreč iz družbenih nižin, človeške stiske in osamljenosti. Tako snov tega prostora so z družbenega in narodnostnega vidika obravnavali že njegovi predhodniki, toda dejstva in spoznanja sedanjega rodu more izpovedati le človek sedanjosti. To pa ne pomeni le, da je Benedetič oblikoval novi čas, ampak tudi, da ga je oblikoval s sodobnih gledišč. Širše obzorje in globlja prebujenost laže presojata položaj slehernega in mu prisojata resničnejše mesto, hkrati pa moreta upoštevati splošne zgodovinske premike, ki odmerjajo nove zorne kote. V tem pogledu moramo Benedetiču priznati mnoge nove ugotovitve.

Te stvari pa ne veljajo samo zanj, ampak za vse, saj poje tudi v imenu dežele, katere del je. Takrat je njegov glas največkrat prepojen s svetlo, a grenko nepopustljivostjo, ki mu pomaga odbržati notranje ravnotežje sredi dane resničnosti. Vsak pojav dobi v njegovi pesniški govorici jasno premerjeno oznako, to ustvarja v zbirki umirjenost, razen seveda, kadar neposredno nagovarja Kras, Brda in Benečijo in mu glas pljuskne v vznesenost. V njej sta namreč izražena neodtujljiva bolečina in globoko spoznanje o naši sedanjí bitnosti, kakor je to, recimo, v pesmi *Razpoke*: *Ne bo dovolj, dokler Slovenec / še žioim s tesnobo smrti, / ki bo zadal mi jo brat, / dokler Slovenec jokam svojo deželo, / kjer valovi brezizranost. / Ne bo dovolj, dokler z našega neba, / boleče prepleteneža z usodo starih izročil / zamrle sanje dan za dnem / — snežinke,*

* Filibert Benedetič, *Razpoke*, Tržaški tisk 1966.

smrti prepuščene — / padajo na tla, kjer blato gospodari. Ali pa v pesmi Benečanska ljubezen: *Noč zrcalo nad Matajurjem razpeta / ko danes po toliko letih opovam spomine / ko danes v Avstraliji si pleteš preteklost / ko si že samomor danes / še enkrat prosim te pridi / in oj poglej svojo reko / kjer se žalostna zbira pozabljena deca.*

Nekaj je v Benedetičevi izpovedi, kar že vnaprej onemogoča neizravnane skrajnosti. Deloma je to pripisati besedi sami, deloma pa ta občutek ustvarjajo posamezne uravnane pokrajinske podobe, kot: *V portiču ose postaja mehko. / Sonce pomaranča / riše zvečer rdeče podtone / med črnim modrim zelenim. / Mirno postaja samotno.* Lahko pa imamo opraviti s povsem novim dejstvom, da je namreč zdanje spoznanje že premagalo davno bolečino in se ločilo od nje.

Benedetičeva pesem je resda postavljena v ožji pokrajinski okvir, vendar bi zamolčali pravo širino, če bi jo puščali v njem, kajti pesnik razširja meje svojega prostora globoko v sodobni svet, vsaj v tistega, ki nas prizadeva. Ne gre samo za ciklus *V Benetkah*, kjer so poleg spoznanjskih utrinkov tudi raznorodni motivi, ampak gre za celoto. Pesnik je svojo obalo postavil na rob svetovnih morij.

To je tedaj njegov prostor, v njem se je opredeljeval in odločal za svojo lastno podobo; pred nami stoji prizadet, čustven, toda odprt, nesrečen, osamljen, pogumen in jedek, toda dovolj zdrav, da si je že v tem času postavil marsikatero osebno rešitev, čeprav se opira največkrat le na preproste stvari in neznatne trenutke, ki pa v njih najde čiste drobce svojega smisla, recimo: *Hvala za sonce, ki me okopa / ki štika oblake na obzorju / hvala za burjo za češnje in skale / za moj mali narod hvala / in za življenje. Ne jokaj, zemlja. / Hvala da lahko govorim s teboj.* Skozi njegovo čustveno in miselno tkivo se pretaka vonljiva zemeljska prvinskost. V njej se brčkone skriva eden najmočnejših izvirov Benedetičeve pesniške moči.

Omenjena vsebinska vrednota je močno povezana z Benedetičevimi pesniško govorico, z besedo in obliko. Pri obravnavi tega gradiva je seveda treba vedeti, da se je Benedetič slogovno razvijal, da so zato v zbirki vidne razlike med posameznimi deli, da so razlike med posameznimi pesmimi precejšnje, vendar naravno izpeljane. Časovna razvrstitev pesmi bi nam kaj preprosto razkrila razvojne premike, toda v to smer ne moremo. Zato ostanimo pri temeljnih lastnostih sloga, ki nujno izhajajo iz vsebinskega dela pesmi. V osnovi imamo opravke z družbeno pesmijo izrazne smeri 20. stoletja, to moremo ugotoviti po snovi, motivih in po pesnikovem izrazu. Benedetič pri takih pesmih uporablja dolge, nemerjene verze v prav takih kiticah. Vendar je tu prejkone začetek in je potemtakem za oceno Benedetičeve zbirke bolj pomembno tisto, kar je nastalo kasneje. Imam vtis, da je Benedetič delal posamične ali vztrajnejše premike v sodobno pesniško slovnico, pri čemer pa ni nikoli zavrgel svojega izhodišča, kvečjemu se je od njega bolj ali manj oddaljeval. Slogovni premiki zadevajo zlasti stavek kot nujno in razmejeno besedno zaporedje (*vedno ponoči kličem med štirimi stenami okno / iskati besede dušo boža dež*), omogočajo pa mu tudi nove besedne zveze (*obrazi grebeni valov tam se srečajo, poljana sokol pobožala kamen mrliča*).

Ta zbirka Razpoke kaže Benedetičev dosedanji pesniški razvoj in zato od nje niti ni mogoče zahtevati kakšne pregnane oblikovne enovitosti. Ne moremo

pa ji oporekati tistih notranjih vrednot, ki nam odkrivajo resnično pesnikovo prisotnost in v katerih odmeva globoka slovenska resnica — ne da bi jo reševali, ampak da bi jo vsaj spoznali — in v katerih raste naša beseda, seveda s posebnim poudarkom, da gre za naše zamejstvo.

France Pibernik

LIKOVNA UMETNOST

SLIKARSTVO VENA PILONA. Z obširno retrospektivo del slovenskega slikarja Vena Pilona, ki je predstavila antologijo njegovega opusa od leta 1916 dalje, se pravi, še preden se je formalno pričel izobraževati v Pragi, je bila odprta nova stran v zgodovini domače likovne umetnosti. Stran, ki smo jo pričeli obračati zavestno šele pred dvanajstimi leti (Pilonova razstava grafike in risbe leta 1954 v ljubljanski Moderni galeriji) in ki ni dala slutiti, kaj je mogoče še odkriti. Dejstvo je namreč, da smo Pilonovo navzočnost čutili doma, pa vendar samo v reprezentančnih sestavih (večinoma grafike), toda nikoli ni stal pred nami umetnik sam — v svoji celovitosti, v tisti umetniški elementarnosti, ki se pač pojavi pri tem zdaj, pri drugem kasneje. Danes je torej njegova podoba popolna — skrbno prebrana in razstavljena, s tehtno študijo, bogato biografijo in bibliografijo kustodinje Ljerke Menaščejeve, v smiselno ilustriranem in opremljenem katalogu (ing. arh. Brumen) — res pravi, sicer drobn, toda vsebinsko polni monografiji.

Akvareli, olja, pastela, plastika — del njih predstavlja torej (poleg že omenjenega in seveda neizogibnega grafičnega opusa) specifični likovni fenomen, bolje rečeno, specifično obliko za Evropo nekoč tako tradicionalnega izraza, kot je bil ekspresionizem, ki pa je pri nas v svojem času imel manj pomembno vlogo, kot bi jo moral, se pravi v primerjavi s tem, da je bil kasneje neizogibni sestavni del novih tokov, ki so jim mladi rodovi, tudi naših umetnikov tako radi prisluhnili. Se pravi, da gre v Pilonovem primeru ne le za (žal, preveč običajni) dolg ob slikarjevi sedemdesetletnici, ko se mu je treba obdolžiti z večjo retrospektivo, temveč dejansko za ovrednotenje Pilonovega najplodnejšega in najpomembnejšega obdobja.

Zanj v prid govori več dejstev, ki jih niza Pilonova biografija drugega za drugim: to je študij v Pragi, Firencah in na Dunaju, družba doma s slikarjema Spazzapanom, Čargom, skladateljem Kogojem in drugimi kulturnimi delavci na Primorskem v dvajsetih in petindvajsetih letih — se pravi neposredni stiki z napredno (v dobesednem pomenu v primerjavi s slovenskim »ozračjem«) soseščino, prek katere so vdirali kubistični, ekspresionistični vtrovi. Pilon se je torej s temi umetnostnimi tokovi spoznal oziroma, kar je važneje za umetnika, čigar cilj je oblikovati v okviru možnosti svojo fiziognomijo, dojel njihovo umetniško poslanstvo, njihovo resnico. »Slika mora imeti trajno naravo in vsebino, slika naj bo trajna interpretacija resničnosti, gostota, red (jasnost oblik) in izraz (čistost občutja) v sliki« — poleg teh misli, jasnih manifestativnih izjav ob prelomu v prvem desetletju, tako pomembnem za razvoj moderne umetnosti, in realiziranje le-teh v nadaljnjih letih, do deklarativnih Matissovih (»točnost ni resničnost«) in kasnejših Marcovih (»slikati je treba notranjo, duševno plat narave«) besed se v notranje logičnem zaporedju vrstijo Pilonova dela skoraj brez izjeme od 1921 do 1925 leta, torej do odhoda v Pariz. Po motivih jih je še mogoče ločiti v krajine, tihožitja